

Samenvattingen en vragen bij 'Jezus. Reconstructie en revisie', Family7

Henk Bakker, Januari 2024

13 Afleveringen

Afl. 1: Inleiding, impact en methodiek

Het gaat in deze aflevering om de methodiek. Historisch onderzoek, ook al ben je wellicht christen, moet academisch verantwoord zijn. Al te vaak worden voorstellingen van Jezus gemaakt die niets met zijn Joodse achtergrond hebben te maken, en van de bronnen zijn losgezongen. Henk Bakker zet methodisch in bij (1) de impact die gebeurtenissen moeten hebben gehad, en (2) bij de wijze waarop de evangeliën (als Joodse 'getuigen') erover spraken. Gebeurtenissen reconstrueren impliceert (a) de verhalen reconstrueren, door (b) grondige exegese te doen, en (c) alle beweringen over Jezus (de proposities) uit de verhalen in het evangelie (de narratieven) laten opkomen.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Hoe is kritisch historisch onderzoek mogelijk naar Jezus?
- Hoe brengen we onze standpunten over Jezus in kritisch gesprek met het evangelie, zodat we in ons geloof ook kunnen worden gecorrigeerd?
- Kan het zijn dat Nederlandse kerken in de afgelopen eeuw mede zijn gesecculariseerd, vanwege de vele beweringen over Jezus (proposities) die bij nader inzien onwetenschappelijk (en ongeloofwaardig) waren?
- Waarom is 'impact'-studie een goed kritisch instrument voor historisch onderzoek, en in het bijzonder de geschiedenis van Jezus?
- Waarom kunnen beweringen over Jezus die geen directe historische relevantie (in die tijd) hadden, ook nu overboord worden gezet?

Afl. 2: Jezus' tempelbezoek (gebeurtenis)

In deze aflevering wordt bij Jezus' tempelbezoek als gebeurtenis ingezet. Dat bezoek is van cruciaal belang geweest, was profetisch en performatief tegelijk, zoals veel profeten in de eeuwen ervoor ook hadden gesproken en gehandeld. De impact van dit bezoek, bezegelde Jezus' leven en bestemming. In de evangeliën werd dan ook sterk naar dit bezoek toegewerkt. Het Johannesevangelie begon er zelfs mee. Jezus kwam naar de tempel als Gods Eigen getuige, om te zien hoe de tempeldienst eraan toe was. Tempel en tempeldienst waren uiteindelijk maar maaksel van mensenhanden.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Waarom was het tempelincident een cruciale gebeurtenis?
- Wat is profetisch-performatief handelen?
- Wat is proportionele selectie van de auteurs van het evangelie?
- Waarom was de gedachte 'wat met mensenhanden is gemaakt' belangrijk voor Jezus en zijn volgelingen?
- Hoe werd door diverse groepen Joden tegen de tempel aangekeken?

Afl. 3: Jezus' tempelbezoek (ervaring van impact)

Het tempelincident was niet enig in zijn soort. Er zijn meer bewegingen en eenlingen geweest die zich in de tijd van (en voor en na) Jezus tegenover de tempel opstelden. Het bestaan van de tempel zelf werd niet zozeer in twijfel getrokken (Jezus hield van de tempel), maar wel de wijze waarop het daar (soms) toeging, en vooral hoe de tempel aristocraten water bij de wijn deden door met de Romeinen en Herodes samen te werken. Incidenten stapelden zich op, zeker in de opmaat naar de tempelverwoesting in het jaar 70 toe.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Welke vormen van verzet waren er zoal in en rond de tijd van Jezus?
- Waarom was Jezus profetische boodschap over de tempel niet uniek?
- Wat hoopten Jezus en zijn leerlingen ermee te bereiken?
- Waarom kwam Jezus als Gods Eigen getuigen pooslhoogte van de tempel nemen?
- Had de verwoesting van de tempel gekeerd kunnen worden?

Afl. 4: Joodse verwachtingen, inleiding

In Jezus' dagen bestond geen eenduidige verwachting onder het Joodse volk over een 'komende'. Wie daarnaar op zoek gaat, betreedt een deltagebied van stromen en stroompjes. Wel helder was dat Joden er zich van bewust waren dat zij als volk een roeping van God hadden gekregen. Israël zou een priesterlijk volk voor de wereld en de schepping zijn, en dat was juist in de tempel te zien, waar mensen vanuit alle windrichtingen op bezoek kwamen. De beelden die onder het Joodse volk van een verlosser leefden, hadden vaak met deze priesterlijke rol te maken. Jezus belichaamde (corporatief) deze beelden en rollen voor en namens zijn volk, en wilde met zijn verlossing het verbond met God herstellen en vernieuwen.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Welke beelden van een 'komende' waren er zoal?
- Waarom zijn deze beelden collectief/corporatief te verstaan?
- Was ook het beeld van 'messias' nog vrij open in die tijd (poreus), en waarom?
- Waarom was niet voor ieder die Jezus in die tijd ontmoette gelijk duidelijk dat hij (vanzelfsprekend) de verwachte messias was?
- Waar lag wat dit betreft dan wel (mogelijk) het centrum van de Schrift?

Afl. 5: David, de persoon (1)

Een populaire verwachting was die van een 'nieuwe David' die komen zou (*David redivivus*). Vanzelfsprekend greep het Joodse volk op Bijbelse figuren terug die door God in Israëls geschiedenis waren gebruikt, met de hoop dat er 'weer iemand zou komen als ..' Voor David gold dit in grote mate, omdat hij een 'model'-koning was. Niet zozeer omdat hij geen fouten maakte, maar omdat hij met fouten en al in de Schrift stond, en het volk naar betere tijden leidde. In feite was het volk gewaarschuwd voor koningen, en bestond in Israël geen koningsideologie

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Op welke beloften van God rustte de nieuwe David verwachting?
- Wat heeft het zogeheten herdersmotief hiermee te maken?
- Koningen werden gezalfd, ook David, maar hoe zat het dan met Jezus?
- Wat is het verschil tussen restauratieve verwachting en apocalyptische verwachting?

- Waar en waarom keert de Schrift zich tegen het hebben van een koningsideologie?

Afl. 6: Jezus als David (2)

Jezus werd door zijn leerlingen herkend als de nieuwe David, maar hij was ook meer. Deze verwachting was als categorie niet voldoende om Jezus te beschrijven, en met name in het licht van de gebeurtenissen en de impact die hij had. In die zin was ook de nieuwe David verwachting, net als die van 'messias', een poreuze verwachting. Men kon er nog van alles zelf in stoppen, als het ware. Jezus' leerlingen deden dit dan ook.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Uit welke teksten blijkt dat Jezus als nieuwe David ook bóven David uit steeg?
- Waarom was Jezus een 'messias' van de buitencategorie te noemen?
- Hoe koppelde deze verwachting zich ook aan de geboorte van Jezus, volgens het evangelie?
- Hoe was bij het voortbrengen van Jezus als nazaat van David de Geest van God betrokken?
- Zou je hier kunnen spreken van een Geest-christologie?

Afl. 7: Mozes

Jezus werd ook wel in het frame gezet van een 'nieuwe Mozes' verwachting. In de evangeliën (en ook in het boek Handelingen) zijn directe verwijzingen, en impliciete hints te vinden naar Mozes (zoals de geboorteverhalen, het gesprek met Mozes en Elia op de berg, etc.). Maar ook hier is sprake van identificatie, en meer dan dat. Jezus ging ook boven Mozes uit. Mozes was de allergrootste profeet en leider die Israël heeft gekend (zo zegt de Joodse traditie), maar volgens het Nieuwe Testament ging Jezus daar bovenuit (zie bijv. de Hebreeën brief).

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Uit welke teksten blijkt dat Jezus als een soort van nieuwe Mozes werd gezien? Waar stond de belofte in het Oude Testament?
- Waaruit blijkt dat hij volgens vroege christenen boven Mozes uitsteeg?
- Waaruit blijkt dat het beeld van Mozes ook de associatie van lijden met zich meebracht?
- Waarom lag de gedachte dat Mozes zou kunnen terugkeren ook wel voor de hand?
- Waarom komt Mozes juist in het boek Openbaring terug?

Afl. 8: Elia

De verwachting van de komst van een 'nieuwe Elia' bleek niet op Jezus van toepassing, maar wel op Johannes de Doper. In het evangelie wordt hij als 'de stem in de woestijn' en de 'bode' gezien, die aan de komst van de verlosser van Israël zou voorafgaan. Ook al wees Johannes de Doper zelf deze identificatie van de hand, volgens Jezus was hij het wel, en leek hij niet alleen op Elia (kleding, eten), maar voerde hij net als Elia het hart van de 'vaderen' terug naar dat van de jongeren. Johannes de Doper deed voorbereidend werk voor Jezus.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Welke teksten gebruikt het evangelie om Johannes de Doper als de nieuwe Elia te typeren? Waar stond de belofte in het Oude Testament?
- Waarom zouden Joden in Jezus' tijd zeggen 'was er maar weer iemand als Elia ..'?

- Welke overeenkomsten zijn aanwijsbaar tussen wat Elia als profeet kon doen, en wat Johannes de Doper mocht doen? (Zoals conflict met koningshuis, lijden)
- Waarom zou Johannes de Doper de typering 'nieuwe Elia' zelf hebben afgewezen? (Johannes 1:21)
- Zou er verband zijn tussen Elia's werkzaamheid in noordelijk Israël en Jezus' relatieve succes in Galilea en omgeving?

Afl. 9: De twee getuigen

Openbaring 11 valt op vanwege 'twee getuigen' die net als Jezus poolshoogte kwamen nemen van de tempel en de misstanden daar. De twee zijn te identificeren als Mozes en Elia (ofschoon daar discussie over is), en met name vanwege hun daden en hun lijden. Ze zijn lijdende getuigen. Mozes komt nog verder in het boek Openbaring voor, met name in het lied van Mozes, waar hij in één adem met het Lam wordt genoemd (Openbaring 15:3). Van beide Godsmannen was geen graf bekend, en daarom konden zij terugkeren. In het Joodse denken van toen was dit niet ongewoon, zoals ook bij Henoch het geval was.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Waarom konden Mozes en Elia terugkomen?
- Waarom moesten Mozes en Elia terugkomen?
- Welke betekenis had hun terugkeer in het boek Openbaring?
- Was de betekenis een waarschuwing die impliceerde dat de verwoesting van de tempel moest gebeuren en niet meer ongedaan gemaakt kon worden, of was de profetie als voorwaardelijk te zien?

Afl. 10: De (priesterlijke) Knecht

De profetieën van de knecht/dienaar in het boek Jesaja gaan over een corporatieve/collectieve persoon die het volk Israël belichaamt. Binnen de historische context van Jesaja betreft deze persoon de 'rest' ('overblijfsel') – zowel de rest die achterbleef na de wegvoering, als de rest die mogelijk ooit uit ballingschap zou terugkeren. In het Nieuwe Testament speelt deze 'rest' een belangrijke rol. Jezus verzamelde de rest om zich heen, Paulus verwees specifiek naar de 'rest' in zijn tijd (Romeinen 11), en alleen zo krijgt Jezus' lijden en dood directe zin voor zijn volk.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Waar in Jesaja staan de zogeheten knecht-passages?
- Hoe greep Jezus hierop terug in het evangelie, en hoe deed Paulus dat? (De 144.000 in het boek Openbaring vormen ook een heilige rest).
- Waarom is de duiding van Jezus als knecht/dienaar bij uitstek een priesterlijke duiding te noemen?
- Hoe is hierin zichtbaar dat de priesterlijke en profetische elementen in Jezus bediening de koninklijke beter tot hun recht laten komen (en zelfs corrigeren?)
- Hoe ziet 'plaatsvervanging' eruit als die strikt 'priesterlijk' wordt verstaan?

Afl. 11: De (priesterlijke) Mensenzoon

Het begrip 'mensenzoon' is ook een collectief begrip, en is al even 'poreus' als de andere begrippen (doorlaatbaar voor andere nuances van betekenis). Jezus gebruikte dit begrip bij uitstek voor zichzelf, juist omdat het zo poreus was. Hij kon er daarom goed zijn eigen invulling aan geven. Niet altijd legde het begrip 'mensenzoon' bij hem de associatie met Daniël 7, maar regelmatig wel. In elk geval ligt het accent niet op oordeel, maar wederom op priesterlijke vertegenwoordiging. Dat blijkt uit een kritische lezing van Daniël 7, in vergelijking met Nieuwtestamentische passages. Jezus vulde hiermee het begrip van een komende verlosser, messias, opnieuw met lijden, en van daaruit met overwinning (Markus 10:45).

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Hoe heeft Jezus het begrip 'mensenzoon' begrepen en op zichzelf toegepast?
- Wat betekende de aanduiding 'mensenzoon' uit Daniël 7 oorspronkelijk te zeggen?
- Wat betekende 'mensenzoon' dan nog meer in Jezus' tijd?
- Feitelijk betekende 'mensenzoon' simpelweg 'mens', en hoe kreeg de aanduiding dan toch de bijzondere klank van oordeel en eindtijd?
- Jezus was mens, en volgens het evangelie ook God, en hoe verhielden deze zich tot zijn Jood-zijn?

Afl. 12: Gods Zoon

Het evangelie, en ook de rest van het Nieuwe Testament, laten er geen misverstand over bestaan. Jezus was een Joodse man, en was ook Zoon van God. De Geest bracht hem voort, en niet als mens en daar bovenop Jood, en ook nog God. Nee, hij kwam als Joodse man op de wereld, en was daarom mens. Jood-zijn was niet een bijkomstigheid, zo laat Johannes 1 zien. Hij was 'eerstgeborene' toen hij aan de boezem van de Vader was, en was eerstgeborene toen hij als Jood uit Maria werd geboren. Het begrip 'eerstgeborene' is duidelijk Joods, en werd in het Oude Testament onder meer voor Israël als volk gebruikt, voor Izaäk, en ook voor de dochter van Jefta.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Waar in het Nieuwe Testament wordt Jezus Gods Zoon, of Zoon, genoemd?
- Hoe kan deze term ook als collectieve aanduiding van Jezus worden gezien?
- Hoe verhoudt 'Zoon' zich tot Jezus' zoonschap uit Maria?
- Hoe komt het dat vaak wordt gedacht dat Jezus mens werd en dat het Jood zijn van latere orde is en er minder toe doet?
- Hoe laten Johannes 1 en Galaten 4:4 zien dat Jezus' identiteit in de eerste plaats Joods is, en pas in afgeleide zin 'mens'?

Afl. 13: Conclusie/ Samenvatting

Jezus past in geen enkel menselijk schema of kader. Zoveel is wel duidelijk, want dit laat het zoeken van de auteurs van de Nieuwtestamentische boeken duidelijk zien. Zij zochten traditionele woorden en begrippen voor Jezus, en vonden een scala, en bemerkten dat ze enerzijds voldeden, en anderzijds niet. Jezus was steeds meer dan de traditie kon laten zien. Het priesterlijke, naast het profetische element, was sterk nodig om het koninklijke beeld dat velen bij de messiaanse verwachtingen hadden te corrigeren. Jezus en zijn leerlingen waren er vooral op uit om als 'rest' de priesterlijke dienst van Israël opnieuw, verlost en geheiligd, aan God aan te bieden. Zij waren niet op de verwoesting van de tempel uit, maar op

heiliging, toewijding en preserving. Daarom gaf hij zijn eigen halachische onderwijs over priesterlijk en profetisch leven via zijn leerlingen aan ons door.

Welke vragen worden in deze aflevering beantwoord?

- Waarom past Jezus in geen menselijk schema?
- Waarom corrigeren priesterlijke en profetische elementen het koninklijke, en hoe?
- Was de verwoesting van de tempel een vastbesloten zaak omdat Jezus erover geprofeteerd had, of waren hij en zijn leerlingen eropuit om de tempel zo mogelijk te bewaren, en gereinigd aan God de Vader toe te wijden (nieuwe tempelinwijding)?
- Hoe kunnen kerken vandaag de dag hun priesterlijke dienst voor de wereld, ook zonder tempel, vormgeven?
- Waar zit voor ons de mogelijkheid om plaatsvervangend te handelen voor anderen?